

הרע בכל העולמות: ישראל עלולה להחמיץ את רכבת הנורמליזציה עם ערב הסעודית

יואל גוז'נסקי ואודי דקל | 7 באפריל, 2024 | גיליון 1845

לישראל אינטרס לכרוך הסכם נורמליזציה עם ערב הסעודית במעורבות סעודית בזירה הפלסטינית ובעיקר בהירתמותה לניהול ולשיקום רצועת עזה. אולם, סירוב ישראלי להגדיר אופק מדיני לסכסוך הישראלי-פלסטיני ולשילוב מותנה והדרגתי של הרשות הפלסטינית בניהול הרצועה עלול להרחיק הסכם ישראלי-סעודי. וברקע, יחסי ארצות הברית-ערב הסעודית משתפרים בהדרגה ומתהווה תרחיש, הגם שסבירותו כעת אינה גבוהה, שוויינגטון וריאד תחזקנה את הקשר ביניהן בלא כריכתו בנורמליזציה סעודית-ישראלית. כתוצאה מכך, מידי ישראל תישמטנה שתי הזדמנויות אסטרטגיות: (1) גיבוש מערך כוחות אזורי בהובלת ארצות הברית וערב הסעודית מול ציר ההתנגדות שבהובלת איראן; (2) מעורבות פעילה של מדינות השלום, כולל ערב הסעודית, בקידום רפורמות ברשות הפלסטינית ובייצוב ושיקום רצועת עזה.

למרות המלחמה בין ישראל לחמאס ואולי בגינה, לא פסקו המגעים המדיניים שתכליתם לקדם נורמליזציה בין ישראל לערב הסעודית. הממשל האמריקאי עמל על התנעת התהליך, שחמאס פעל ב-7 באוקטובר לטרפדו ואילו הצטרפה איראן באמצעות שלוחיה. אולם, לאחר חצי שנה של לחימה ניתן להעריך בזהירות, שהמוטיבציות הבסיסיות של ארצות הברית וערב הסעודית בהקשר זה לא השתנו. ארצות הברית מבקשת לבסס סדר אזורי חדש בהנהגתה, כדי להקל עליה ועל מדינות במזרח התיכון את ההתמודדות עם איראן וגם לאותת כי אינה נוטשת את האזור. ערב הסעודית מצידה חותרת להתבסס אזורית, בעיקר במפרץ הערבי ובים האדום, ולבצר את מעמדה וביטחונה, בעיקר מול איראן, באמצעות חיזוק היחסים עם וויינגטון.

יתר על כן, המלחמה שמתנהלת מאז ה-7 באוקטובר במספר זירות הבהירה לבית המלוכה הסעודי כי הבעיה הפלסטינית אינה משנית ולא ניתן להכילה או להתעלם מקיומה. לפיכך, ערב הסעודית שואפת להרחיק עצמה מזיהוי עם ישראל ומגלה סולידריות גוברת עם הפלסטינים, ובהתאם העלתה את "תג המחיר" שהיא מבקשת מישראל במונחי מחויבות, שתלווה צעדים ממשיים, לפתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני במתווה שתי מדינות.

לפני ה-7 באוקטובר ביקשה ארצות הברית לקדם עסקה שבמסגרתה תכיר ערב הסעודית בישראל ובין המדינות יחתם הסכם נורמליזציה, וכתוצאה מכך תגבר האינטגרציה בין מדינות האזור שבמחנה הפרו-אמריקאי. גם עתה חותרת ארצות הברית לקשור בין נורמליזציה ישראלית-סעודית לבין הסדר אזורי-כולל, שבמרכזו חיזוק השותפות שלה עם מדינות המפרץ ויצירת משקל נגד אזורי לאיראן. למעשה, האירועים מאז ה-7 באוקטובר הבהירו לממשל בידן את חיוניות הדוקטרינה שגיבש הנשיא למזרח התיכון, אשר כוללת מספר מסלולים:

(1) בלימת הפעילות השלילית של איראן באזור, גם באמצעות שלוחיה, אך במקביל לקיים מגעים עמה; (2) קידום כינונה של מדינה פלסטינית מפורזת בגדה המערבית וברצועת עזה, שלא תאיים על ישראל; (3) כינון ברית ביטחונית מורחבת עם ערב הסעודית, שתכלול נורמליזציה ביחסיה של הממלכה עם ישראל; (4) קידום פיתוח כלכלי ושגשוג במזרח התיכון, הכולל שדרת תשתיות וסחר מהודו לאירופה. בראיית הממשל האמריקאי רכיבים אלו כרוכים זה בזה.

אחת התוצאות של המלחמה היא ש"מחיר הנורמליזציה" עבור ישראל עלה בתחום הפלסטיני שממשלת ישראל מסרבת לשלם. גם המחיר שהממלכה נדרשת "לשלם" עבור נורמליזציה עם ישראל עלה, משום שכעת היא מתבקשת לגלות מעורבות בזירה הפלסטינית, בתמיכה בשיקום ובייצוב רצועת עזה ובהתמודדות עם עמדת הציבורים במדינות ערב שהקצינה ביחס לישראל בעקבות המלחמה וכעת מעל 90 אחוזים מהאזרחים, גם במפרץ ובכלל זאת בערב הסעודית, מתנגדים לנורמליזציה עם ישראל. הפער בין מדיניות המשטרים לבין עמדת האזרחים מתרחב, אך הגם שערב הסעודית, כיתר מדינות המפרץ, אינה מדינה דמוקרטית, בית המלוכה חושש מתסיסה ציבורית שעלולה לסכן את יציבות השלטון.

לפיכך, על רקע המלחמה ברצועה ותוצאותיה, חלו שינויים בתנאיהם של הצדדים לחתימה על הסכם הנורמליזציה:

א. **דרישות ערב הסעודית:** העניין המרכזי עבור ריאד הוא הטבות שתקבל מארצות הברית. אלה כוללות הסכם הגנה שייבצר את ביטחונה של הממלכה אל מול איראן, קבלת אמל"ח אמריקאי מתקדם הכולל מטוסי F35, וסיוע אמריקאי בהקמת תשתית גרעין אזרחית, כולל הפעלה של מעגל דלק גרעיני בתחומה. בנוסף, לערב הסעודית דרישות מישראל, שבמרכזן הסכמה ישראלית לקידום פתרון שתי המדינות ורשות פלסטינית "מחודשת" ככתובת האחראית בזירה הפלסטינית. אם לפני ה-7 באוקטובר ביקשו הסעודים לראות תמיכה ישראלית משתמעת בפתרון שתי המדינות, תוך שמירה על חופש תמרון מדיני, הרי שכיום הם מבקשים לראות צעדים ישראלים מעשיים, דוגמת מסירת האחריות ברצועת עזה לרשות הפלסטינית, שיביאו לייצוב הזירה הפלסטינית. נראה שיש מצד ריאד הסכמה לכריכת התנעה מחודשת של תהליך הנורמליזציה עם ישראל עם מעורבות גדולה יותר מצידה ברצועת עזה ב"יום שאחרי חמאס". כל זאת, בכפוף להיענות אמריקאית חיובית לדרישות שהציגה ריאד, וכן הסכמה ישראלית לרכיבים הבעייתיים מבחינתה ברשימת הדרישות, כמו יכולות גרעין לסעודיה ושחיקה ביתרון הצבאי היחסי של ישראל.

ב. **דרישות ארצות הברית:** דרישותיה של ארצות הברית מערב הסעודית כוללות נושאי פנים, אספקה נפט יציבה וצמצום הקשרים בין הממלכה לבין סין בשורת נושאים, בפרט שיתוף פעולה טכנולוגי, ביטחוני וגרעיני. בתמורה מבקש הממשל חתימה על הסכם נורמליזציה עם ישראל כחלק מאינטגרציה אזרחית לבלימת החתרנות האיראנית. וכאמור, כן מצפה ארצות הברית לכרוך את עיצוב הסדר האזורי גם במעורבות סעודית בזירה הפלסטינית, במיוחד בייצוב, בניהול ובשיקום רצועת עזה וכן בסיוע לרשות הפלסטינית להתחדש ולתפקד באפקטיביות.

ג. **דרישות ישראל:** ישראל מצידה מצפה כי הממלכה תכונן או לפחות תשתתף בכינון כוח משימה בין-ערבי לרצועת עזה, שיסייע בקידום יציבות בה, שיקל את הגשת הסיוע ההומניטרי לרצועה ובשיקומה, ובהצמחת מנהיגות פלסטינית מתונה, שתוכל לקבל אחריות על ניהול הרצועה. ישראל מתקשה להפנים את המסרים שמגיעים מארצות הברית, מהמערכת הערבית וגם מהקהילה הבינלאומית, שלפיהם הייצוג הבלעדי בזירה הפלסטינית הוא של הרשות הפלסטינית. אולם, ממשלת ישראל מתנגדת להגדרת הרשות הפלסטינית ככתובת, שמא יהיה זה בסיס ללחץ על ישראל להידבר עימה על אודות קידום הסדר המבוסס על מתווה שתי מדינות. גורמים המייצגים את ממשלת ישראל מנסים למזער את משמעות הדרישות הסעודיות, וראש הממשלה בנימין נתניהו אף רואה בעימות גלוי עם הממשל האמריקאי בהקשר זה ובהתנגדות נחרצת לפתרון שתי המדינות אקט מנהיגותי, האמור להגביר תמיכה ציבורית בו.

גם אם המוטיבציות של מדינות ערביות לשלום עם ישראל נותרו בעינן, שיקולי העלות-תועלת של המשטרים הערבים משתנים. בראייתם, ישראל לא זו בלבד שלא הכריעה עדיין את חמאס, שנא נפשו, אלא שמראות ההרס וההרג מרצועת עזה מאיימים בתסיסה בקרב הציבורים במדינותיהם. זאת ועוד, בעינה נותרה סכנת הגלישה לעימות אזורי מול איראן ושלוחיה. אולם, ערב הסעודית, כמו שאר מדינות השלום, מעדיפה לא להירתם בשלב זה לקידום הסדר ברצועת עזה שיביא לסיום המלחמה, אך יחייבה במעורבות פעילה, דוגמת השתתפות בכוח משימה בין-ערבי לרצועה.

ממשל ביידן מכיר בכך שממשלת ישראל מתקשה לקבל החלטות אסטרטגיות משמעותיות וכבולה בפוליטיקה הפנים-ישראלית. לפיכך, הוא פועל לקדם מהלכים גם ללא הסכמת ממשלת ישראל ומראה נכונות לכפות מעשים שהיא מתקשה לקבל. באור זה יש לראות את הרחבת הסיוע ההומניטרי לעזה והקמת נמל ימי זמני לחוף הרצועה; התמיכה בהנהגת רפורמות ברשות הפלסטינית ובהרכבת ממשלה חדשה שמבוססת על טכנוקרטים; ההכנות לבניית כוח פלסטיני להשלטת סדר ציבורי ברצועה בחסות הרשות הפלסטינית ובמעורבות ירדן ומצרים.

היחסים בין ארצות הברית לערב הסעודית מתהדקים לרמה שתאפשר להן למקסם את השותפות, תוך צמצום מרכזיותה של הנורמליזציה בין ישראל לערב הסעודית. יורש העצר מחמד בן-סלמן עצמו נתפס בווישינגטון כמי שלמד מטעויותיו ובשל גישתו הפרגמטית כלפי איראן, תימן ואף ישראל, כמגלה אחריות אזורית. האפשרות של הורדת "נטל" הנורמליזציה מערב הסעודית היא הטוב שבכל העולמות – גם קבלת התמורות האמריקאיות וגם הימנעות מתשלום מחיר בדעת הקהל בשל התקרבות לישראל. בכל זאת, נראה כי הסעודים מתואמים עם ארצות הברית וייתרו את הדלת [פתוחה](#) "לנורמליזציה מותנית", כפי שביטאו בכירי הממלכה בפומבי. ובראש התנאים - דרישה מישראל לנקוט צעדים מעשיים להקמת מדינה פלסטינית.

עבור ישראל מדובר ברע שבכל העולמות – החמצת ההזדמנות לנורמליזציה עם העולם הערבי-מוסלמי, וויתור על 'מעצב אסטרטגי' זמין - הנורמליזציה ואינטגרציה אזורית - שיהיה תשובה ראויה לחמאס ולאיראן אשר ביקשו לעצור את תהליך ההתקרבות בין ישראל למדינות ערב ובנוסף יקדם הסדר לסיום המלחמה עם מעורבות ערבית פעילה בייצוב ובשיקום רצועת עזה (אמנם גם עם רשות פלסטינית מחודשת). משום כך, ומשום שהסכם נורמליזציה ישראלי-סעודי יעניק דיבידנדים כלכליים ולגיטימציה משופרת לישראל בעולם הערבי והמוסלמי, יחזק את המעמד האמריקאי באזור וישדרג את העוצמה המדינית והביטחונית הסעודית כמשקל נגד לאיראן, על ישראל לוודא כי אינה שומטת מידה הזדמנות פז אולי חד-פעמית זו.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט